

Ír magjuk maradjon

Granárium, kotárka
vagy góré, csúr, pajta, verem,
hombár, életöskas, gabonásláda, kástu, kamra, éléstár...
Falusi és kisvárosi gyerekkorom díszletei sorra tűnnek el a 21. századra. Ha nem vinnék el néhányukat skanzenbe, múzeumba, ír magjuk sem maradna. Nevük előbb-utóbb mégis a kihalt szavak szótárába kerül. Pedig nincs az a kacsalábon forgó játszótér, amelyik felérne nagymama kotárkájával, a téglalábakon álló, vékony lécekből ácsolt házacskával az udvar végében. Ősszel csöves kukoricával rakták tele, ami tavaszra elfogyott. Aranysárga szemeit nagyapa morzsolgatta az ólban hízó malackának, káráló tyúkoknak, gágogó libáknak. Tavasztól őszig öcsémmel játszottunk benne a szomszéd gyerekekkel. Lécei közt átfúj a szél, nem penészedett meg a termés, nekünk pedig enyhét adott a nyári hőségben.

A fenti alkalmatosságok századokon, sőt évezredekken át szolgálták a kenyérgabona és szemes takarmány (búza, árpa, rozs, köles, zab, kukorica) tárolására. Őskori telepeken, ókori birodalmakban, közép- és újkori falvakban, mezővárosokban, parasztportákon, tanyák mellett, kis- és nagybirtokokon egyaránt előfordultak.

Szó esik róluk óegyiptomi, mezopotámiai agyagtáblák feljegyzésein, a kínai *Dalok Könyvében*, a *Kalevalában* és a *Könyvek könyvében* is, a *Bibliában*. Az Ószövetségben Jákob fia, a féltékeny testvérei által rabszolgának eladott József megfaji a fáraó álmát: a hét hízott és hét

sovány tehén a bőtermő éveket és a rájuk következő szűk esztendőket jelzi. Ezért magtárak építését és a búza tárolását tanácsolja, hogy az éhínség idején legyen ennivalója a népnek. Az Újszövetségben Jézus példabeszédeiben a magtár az örök életet és a mennyek országát jelképezi.

A legelterjedtebb magtárak a laza kőzetbe, majd talajba vájt *vermek* voltak a neolitikumtól (újkőkör) egészen a 19. század végéig. 20-40 mázsa gabona is elfért a palack alakú gödrökben. Készítésük külön mesterség volt, akár a kútásóké, de a kisebbeket házilag is kiásták. Belsejüket kiegészítették, tetejüket szorosan lefedték, így több évig elállt bennük a termés.

Hombárnak a zsalus oldalú faládákat hívták, de nevezték így a fából ácsolt magtárházakat, sőt a gabonaszállító hajók rakterét is. Nevük az óperzsa *ambár* (megtölt) szóból származik.

Ősi találmány a kerek és szögletes, vesszőből font, sárral tapasztott *gabonás-* vagy *életöskas* is. Városomat, Makót valaha a törökök és tatárok többször kirabolták és fölégették. Az előlük menekülő gazdák szántalpakon húzták magukkal a kasokat a Maros melletti nádasokba.

A *csűrök* - néhol *pajták* - eredetileg esőtől védő, fedett cséplőhelyek voltak. Nálunk a 16. század végétől kezdtek elterjedni. Földpadlójukat Erdélyben kalákába gyűlve, ütemes lábdobbantásokkal döngölték simára a legények. Innen ered az ismert székely férfitánc, a csürdöngölő. Később, a 18-19. században a csűrök már inkább tárolóhelyek: *magtárak* és *kamrák*. Nincs egységes anyaguk, formájuk. Egyes vidékeken - például a Fertő-tó körül - egész utcasorok épültek deszkacsűrökből.

Különleges élelem- és takarmánytárolók voltak a több helyiségből álló őrségi *kástuk*. A nagyobbaknak emeletük és pincéjük is volt.

Az alföldi és dunántúli uradalmakban a 19. században hatalmas magtárakat, latin szóval *granáriumokat* építettek, sokszor a kor legjelesebb építészei - például Ybl Miklós - tervei alapján.

Mezőhegyesen, az akkori császári és királyi ménesbirtokon, ahol katonalovakat tenyésztettek, különös tornyokat emeltek a zab tárolására. Mára csupán hét maradt a több mint két tucatból. Építőik nem fukarkodtak az anyaggal és munkával: az osztatlan belső terekre pompás boltozat borul, a vastok falak apró nyílásain átfúj a szél. Belsejükben falamella-rendszer biztosította a szellőzést: ahányszor leengedtek egy zsák zabot, mind az 500 mázsa megmoccant és lélegzethez jutott. Eredeti rendeltetésüket feledve a 20. század végére a környékbeliek bolondtoronynak kezdték nevezni, és messze elkerülték

az omladozó építményeket. Ma védett ipari műemlékek, csodájukra járnak az utazók.

A sokféle nevű, anyagú és formájú tárolókban őrzött magvak embernek, állatnak az életet jelentették. Maga a mag – kivált a gabonaféléké – az évszakok ismétlődő körforgásának, a természet megújulásának, a kezdetnek és végnek, a halálból sarjadó új életnek, a feltámadásnak, sőt a létezésnek sokjelentésű szimbóluma lett. Innen az írmag kifejezés a kivesző dolgok utolsó példányára, amelyben az ír gyökeret jelent.

Némely vidékünkön úgy hívták a búzát: élet. Ezért övezte minden időben kultusz, szentségnek kijáró vallásos tisztelet a belőle sütött kenyeret is. Anyáink keresztet rajzoltak a cipó aljára, mielőtt megszegették, és sose dobták szemébe a száraz kenyeret. Megetették a jószággal. Szeged környéki vallásos öregek és a csángók Krisztus-arcot láttak a búzaszem végének rajzolatában. Szent Márk napján búzát szentelnek ma is, és aratás után megáldják az új kenyeret a katolikus és protestáns egyházak papjai. A kereszténységben Jézus testének szimbóluma a kenyér. A zsidóság a kovásztalan kenyér, a pászka ünnepén az egyiptomi fogságból való szabadulásra emlékezik.

Már az újkőkorból is kultikus szokások, rítusok kísérték a gabona vetését, aratását. A nálunk feltárt 5-6 ezer éves településeken a vermek mellett öblös agyaghombárokban is tárolták a búzát és az árpát, amelyeket szarvakat viselő állat termékenység-szimbóluma díszít. Hasonló jel látható óegyiptomi és krétai edényeken is. A Mediterráneum bikakultuszának, a görög-római mitológia kecskelábú faunjainak elődjét feltételezik bennük a régészek.

Csalog József régész az Alföldön talált az eddigi legkorábbi, férfi istenséget ábrázoló cserépszoborra az i. e. 5. évezredből. A szegvár-tűzkövesi idolt (bálványt) *Sarlós istennek* is nevezik, az évente meghaló, majd újra feltámadó ókori gabona-istenségek, Ozirisz, Tammuz, Adonisz előképe lehet. Az Adonisz tiszteletére ültetett magvak, az *Adonisz-kertecskék* ókori hagyománya tovább él a mi karácsonyi *Lucabúzá*nkban. A kicsírázó, zöld szárat hajtó búzaszem az év legsötétebb napjaiban, a téli napforduló idején hirdeti a pusztulást legyőző élet csodáját.

JÁMBORNÉ BALOG TÜNDE